

## ТЕМА

## НОМЕРА

- Вікова психологія. Підліток.

## СЬОГОДНІ У НОМЕРІ

Знайомимося з  
Д.Б.Ельконіним 2

Періодизація за  
Д.Б.Ельконіним 2

Вікова психологія—це... 2

Психологічні особливості підлітків 3

Цікава загадка 3

Правила спілкування або як порозумітися з підлітком 4

## У НАСТУПНОМУ НОМЕРІ:

- Спілкування в соціальних мережах

*Вікова психологія має справу з такими особливими одиницями аналізу, як вік і період розвитку. Це означає, що її науковим предметом є не самі психічні явища, а їх розвиток, вікова динаміка, вона інтегрує психологічні знання, які стосуються різних рівнів і компонентів психічного розвитку людини.*

Формувалася вона поступово: спершу виникла дитяча психологія, пізніше — шкільна психологія, потім — психогеронтологія, далі — акмеологія (вивчає особистість на етапі її зрілості, у найкращу пору її розвитку). Наприкінці ХХ ст. почала розвиватися психологія пренатального періоду.

У цьому процесі накопичувалися й узагальнювалися знання з окремих розділів вікової психології, зосереджених на розгляді певного періоду онтогенетичного (індивідуального) розвитку як відносно самостійного циклу.

Особливо тісно пов'язана вікова психологія з генетичною психологією (психологією розвитку) — галуззю психології, що вивчає зумовлені спадковістю психічні процеси і властивості особистості, особливості психічного руху, що проявляються у почуттях, відчуттях, уявленнях, а також специфіку процесів, результатом яких є думка. Аналізуючи становлення психічних процесів, генетична психологія може опиратися на результати досліджень з дітьми чи дорослими, але самі діти (дорослі) не є предметом вивчення генетичної психології.

Тісний зв'язок існує між віковою і загальною психологією, яка вивчає загальнопсихологічні закономірності, визначає теоретичні засади і принципи психологічної науки, її понятійний і категоріальний апарат, систематизує та узагальнює емпіричний матеріал психологічних досліджень. Майже всі видатні вчені, які переймалися проблемами загальної психології, збагачували своїми знаннями і вікову психологію. Та якщо загальна психологія виявляє закономірності функціонування і розвитку психічних про-

цесів, станів і властивостей, то вікова психологія вивчає зумовлену віком динаміку співвідношення між ними.

Вікова психологія активно взаємодіє з педагогічною психологією, зосередженою на вивченні психологічних закономірностей навчання і виховання, умов, чин-

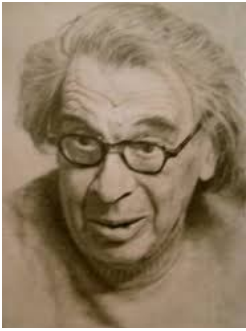
ників і механізмів ефективного навчання та виховання. Ця взаємодія зумовлена неможливістю розглядати навчання і виховання відірвано від віку школяра, без врахування досягнутого ним рівня розвитку. Виявляючи структурні зміни, новоутворення, що виникають з віком дитини в її психічній діяльності та особистості, можна зробити висновки про роль навчання і виховання. Спираючись на дані вікової психології, зважаючи на вікові можливості особистості, педагогічна психологія формує методи навчання і виховання. Наукове обґрунтування мети, змісту навчання і виховання, педагогічних методів і технологій не може обійтися без урахування знань про вікові особливості дітей, підлітків і юнаків.

Плідною є взаємодія вікової психології із психологією інтелекту — наукою, що вивчає закономірності та особливості інтелектуального розвитку, інтелектуальної діяльності людини. Закономірність цього взаємозв'язку полягає в тому, що одним з аспектів вікового розвитку людини є її інтелектуальний розвиток.

Вікова психологія використовує також дані психології особистості, психології емоцій, психології волі, психології здібностей та ін. Послугується вона і відомостями різноманітних галузей гуманітарних і природничих (філософії, педагогіки, психофізіології, генетики, наркології, історії, географії та ін.) наук, водночас збагачуючи їх своїми відкриттями.



## Знайомимося з відомими психологами



**Данило Борисович Ельконін (1904-1984)** - радянський психолог, автор оригінального напрямку в дитячій і педагогічній психології.

Народився в Полтавській губернії, навчався у полтавській гімназії та в Ленінградському педагогічному інституті ім. А. І. Герцена. Працював у цьому інституті з 1929 року, де темою його роботи (у співпраці з Л. С. Виготським) були проблеми дитячої гри. Після розгрому педології с 1937 працював учителем початкових класів в одній з ленінградських шкіл, викладав у педагогічному інституті, створював шкільні підручники з російської мови для народностей Крайньої Півночі. У 1940 році захистив кандидатську дисертацію, присвячену розвитку мовлення школярів.

### Періодизація вікового розвитку Д.Б Ельконіна

У рамках діяльносної теорії було виконано багато досліджень зовнішньої та внутрішньої діяльності, умов їх взаємопереходу, закономірностей процесу інтеріоризації та екстеріоризації, що призвело, врешті-решт, до логічного запитання про те, для чого дитина виконує предметні дії.

Відповідаючи на це запитання, Д.Б. Ельконін обґрунтував положення про те, що в процесі розвитку дитини спочатку відбувається засвоєння мотиваційної сторони діяльності, а вже потім операційно-технічної. Він відкрив закон чергування, періодичності різних типів діяльності: орієнтації в сфері відносин та орієнтації в способах вживання предметів, які йдуть одна за одною. Кожного разу між ними виникають суперечності, які і є чинником розвитку.

Розвиваючи ідеї Л.С. Виготського, Д.Б. Ельконін запропону-

вав розглядати кожен психологічний вік на підставі таких основних критеріїв, як соціальна ситуація розвитку, провідний тип діяльності, основні новоутворення розвитку та кризи.

Кожен вік характеризується своєю, специфічною для нього соціальною ситуацією розвитку, яка -є, за висловом Л.С. Виготського, висхідним моментом для всіх динамічних змін, які відбуваються в розвитку протягом даного періоду. Вона визначає ті форми і той шлях, йдучи по якому, дитина набуває нових якостей особистості, беручи їх з середовища, де соціальне стає індивідуальним. З життям дитини в даній соціальній ситуації виникає провідний тип діяльності. В ній розвиваються новоутворення, властиві для даного віку, які приходять в суперечність зі старою соціальною ситуацією розвитку, руйнують її та будують нову, яка, в свою чергу, відкриває нові мож-

ливості для психічного розвитку дитини в наступному віковому періоді. Така перебудова соціальної ситуації розвитку і складає основний зміст критичних періодів.

Хронологічно вікові кризи визначаються межами стабільних періодів: криза новонародженого (до 1 міс.), криза одного року, криза трьох років, криза семи років, підліткова криза (11—12 років), юнацька криза.

За Д.Б. Ельконіном дитинство ділиться на 7 періодів:

- вік немовляти** — до 1 року;
- раннє дитинство** — 1—3 роки;
- молодший і середній дошкільний вік** — 3—4—5 років;
- старший дошкільний вік** — 4 (5—6) 7 років;
- молодший шкільний вік** — 6 (7—10) 11 років;
- підлітковий вік** — 10(11—13) 14 років;
- ранній юнацький вік** — 13 (14—16) 17 років.

### Із психологічного довідничка

Вікова психологія — галузь психології особистості, що вивчає в порівняльному плані з психікою здорової дорослої людини психологічні особливості людей різного віку, зокрема в дородовому (пренатальному)

періоді, новонароджених, раннього дитячого, дошкільного, підліткового і похилого (геронтопсихологія) віків.

Об'єктом дослідження вікової психології є людина на всіх етапах її життя. Його

специфіка полягає передусім у тому, що протягом життя в психіці людини відбуваються різні якісні перетворення, дослідження яких потребує системного з'ясування загальних закономірностей вікового розвитку.



## Із Вікіпедії

Підліток — юнак або дівчина в перехідному від дитинства до юності віці. Сучасна наука визначає підлітковий вік в залежності відкриття (регіону проживання) і культурно-національних особливостей, а також статі (від 12-14 до 15-17 років). У 12-16 років у підлітків посилюються вторинні статеві ознаки. У дівчаток з'являються менструації: це ознака того, що в яєчниках почали розвиватися та дозрівати яйцеклітини. До 12-15 років у хлопчиків починається ріст волосся на обличчі, тілі, пахвових западинах, виникають поллюції — перша ознака статевого дозрівання юнаків. Зазвичай цей вік називають перехідним. У цей час у підлітків виникають часті суперечки з батьками, хтось із підлітків шукає себе, свої цілі в житті, захоплюється філософією, прагне більше дізнатися про протилежну стать.



## Психологічні особливості підлітків

Підлітковий вік - час швидких змін, фізіологічних, психологічних, соціальних. Підлітковий вік має сенс розділити на три стадії - ранню, середню й пізню. Зміни в кожній із цих періодів відбуваються з різною інтенсивністю й у різний час для кожного підлітка.



У ранньому підлітковому віці (від 10 до 14 років) центральними питаннями є питання незалежності й усвідомлення себе, інтерес до власного тіла, інтерес до однолітків, їхніх цінностей і моделей поведінки, зменшується інтерес до світу дорослих. Власні цінності протиставляються цінностям родини. Підліток у цьому віці занурений у себе, зростає кількість конфліктів із приводу школи, роботи вдома, вибору друзів. У підлітка з'являється прагнення бути в групі, з'являються «герої», підліток центрується на сьогоденні, стає егоцентриком. Підліток стає більше замкнутим або сором'язливим, іноді від сором'язливості й непевності в собі з'являється деяка розв'язність у поведінці. Іноді з'являється відчуття власної невразливості, прагнення перевірити себе, що приводить до поведінки, що тяжіє з ризиком. Більшість підлітків страждає від того, що їх ніхто не розуміє.

Середній підлітковий вік (15-17 років) характеризується незрілістю суджень, імпульсивністю при сильному бажанні приймати власні рішення, наполягати на своєму. Великий вплив референтної групи, підсилюється заклопотаність своєю фізичною привабливістю для протилежної статі. У цей період підліток більшою мірою усвідомлює взаємозв'язок між вчинками у сьогоденні та їхніми наслідками.

Пізній підлітковий вік пов'язаний із все більшим усвідомленням себе, самовизначенням у майбутній професії, підліток знову здатний прислухатися до думки батьків, будуються довгострокові й короткострокові плани на майбутнє. Підліток багато в чому незалежний і здатний функціонувати самостійно. Підліткові проблеми, що стоять перед ними, здаються надзвичайно важливими, інший раз застрашливими. Коло проблем включає розрив з батьками, відкриття негативного відношення до них, усвідомлення себе, індивідуалізацію, відносини з іншими, любов і багато чого іншого. Підлітковому віку властиві сильні коливання емоційного стану, небажання приймати на себе серйозні зобов'язання, відчуття, що суспільство їх не розуміє й не приймає.

Що зникає, як тільки назвати її?

Відповідь  
у наступному номері

**Відповідь до загадки із випуску 11:** Ця головоломка має декілька варіантів відповідей.

- 1) Якщо отвори для рук (2 шт.) і голови з животом враховувати за дірки (2 шт.), то це вже 4 штуки. До них додамо дірки спереду і такі ж мали б бути ззаду, бо видно тло. А це — 8.
- 2) Якщо за дірку вважати виключно необроблений отвір в тканині та вважати, що це плями від фарби того ж кольору, що й задній фон. В-дь: 0.
- 3) Якщо за дірку вважати виключно необроблений отвір в тканині + вважати, що майка має однакову кількість отворів, що спереду, що ззаду, то в-дь — 4.
- 4) Якщо умова 2) але ззаду є тільки одна велика дірка на всю спину, то в-дь — 3.
- 5) Придумайте ще.

**ЗРОЗУМІЙ СЕБЕ**



Златопільська гімназія  
М.Новомиргорода  
Психологічна служба

## Наша адреса

Кіровоградська область  
м.Новомиргород  
вул. Луначарського,20

Телефон: (05-256) 4-30-10

Ел. пошта: [zlato\\_nm@ukr.net](mailto:zlato_nm@ukr.net)

До успіху немає ліфта,  
треба підніматися по сходах.

Електронна скринька довіри

**dovirazlato1@yandex.ru**

*Надсилайте свої листи з пропозиціями,  
проблемними питаннями, що  
хвилюють вас. Працівники  
психологічної служби та адміністрація  
закладу обов'язково допоможуть вам в  
межах своїх можливостей*



Конфідентційність гарантована!!!

<http://zlatoiruna.ucoz.ru/>

## Правила спілкування або як порозумітися з підлітком

Досить часто конфлікти виникають тоді, коли дитина не чує прохань чи вказівок дорослого. Це може бути пов'язане з проблемою відносин між вами та дитиною. Наприклад, коли спілкування в основному зводиться до вимог і вказівок. Тоді підліток протестує проти нього і виявляє впертість. Важливою є форма, у якій ми просимо дитину щось зробити.

### ПОЗИТИВНО ФОРМУЛЮЙТЕ ЗВЕРНЕННЯ ДО ДИТИНИ

Кажіть дитині що робити, замість того, щоб вказувати, чого не робити. Наприклад, замість: “Не малюй на столі”, треба сказати “Поклади фломастер”.

### НЕ ПОЄДУЙТЕ ДЕКІЛЬКА ПРОХАНЬ ЧИ ВКАЗІВОК

Давайте вказівки по одній, а не всі разом. Розділяйте великі прохання чи вказівки на декілька невеликих. Наприклад, замість: “Приберіть в своїй кімнаті”, скажіть: “Повішайте одяг в шафу”, “Застеліть ліжка”, “Складіть непотрібні речі в тумбочку”.

### ГОВОРІТЬ ТОЧНО, ЩО ПОТРІБНО ЗРОБИТИ.

Замініть такі висловлювання, як

“Будь гарним” чи “Роби правильно” більш точними, такими як, наприклад: “Говори пошепки”, “Будь-ласка, приходь вчасно на заняття”.

### ЗВЕРТАЙТЕСЯ ДО ДИТИНИ СПОКІЙНО

Діти повинні навчитися реагувати на нормальний тон голосу, а не на крик, авторитарний тон чи благання.

### ГОВОРІТЬ ЧЕМНО І З ПОВАГОЮ

Прохання і вказівки повинні бути чіткими і ясними, найважливіше в них – це повага до дитини. Дуже допомагає слово “будь-ласка”.

### ВИКОРИСТОВУЙТЕ КОМАНДИ І НАКАЗИ ТІЛЬКИ ТОДІ, КОЛИ ВОНИ СПРАВДІ ПОТРІБНІ

Прямі команди повинні використовуватися лише тоді, коли дійсно важливо, щоб дитина їх виконала. Наприклад, в екстренній ситуації (поранення, пожежа, перебування в натовпі, щось необхідно терміново зробити).

### ВИКОРИСТОВУЙТЕ ВИБІР, КОЛИ ЦЕ МОЖЛИВО

Підлітки дуже цінують, можливість вибору, яку пропонують їм дорослі. Це означає для них ставлення на рівних, повага індивідуаль-

ності. Наприклад: форма проведення заняття, спосіб підготовки виступу, встановлення власних правил у загоні.

### ПОЯСНЮЙТЕ, ЧОМУ ВИ ПРОСИТЕ ЧИ ВИМАГАЄТЕ

Пояснення краще давати ДО прохання чи вказівки. Не варто їх давати між проханням і його виконанням, тому що підлітки можуть втягнути вас у дискусію, щоб не робити, того, про що їх просять.

### ХВАЛІТЬ!

Обов'язково похваліть і подякуйте дитині за зроблене. Адже, коли ми просимо про щось чужу людину і вона виконує наше прохання, ми не забудемо про “дякую!”.

Активне слухання або що робити, коли підліток переживає сильні почуття

Коли підліток переживає сильні почуття, йому страшно, кривдно, боляче, соромно, він гнівається, перше, що ви можете зробити, це дати зробити, що ви “чуєте і бачите”, що він або вона відчуває.